

ارزیابی نگرش ساکنان نسبت به کیفیت محیط شهری (نمونه موردی: محله یافت‌آباد تهران)

اسماعیل نصیری*، مجتبی روستا**، علی احمدی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۲/۱۸

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۲/۱

چکیده

محیط شهری مکانی است که فرد و یا به عبارت بهتر شهروندان در آن زندگی کرده، کار می‌کنند و در آن به استراحت و فراغت می‌پردازند؛ اما برای اینکه یک محیط شهری بتواند ضامن حیات سالم اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردم باشد نیازمند کیفیت مناسب و شایسته شهروندان خود می‌باشد. در این بین برای دستیابی به کیفیت مطلوب محیطی نظرسنجی و مشارکت دادن مردم در برنامه‌ریزی و طراحی شهری گامی اساسی می‌باشد. از آنجاکه ارتقاء کیفیت محیط شهری یکی از ملزومات ارتقاء سطح کیفیت زندگی شهری محسوب می‌گردد. این تحقیق برآنست تا با بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت محیط شهری از منظر دید شهروندان محله یافت‌آباد شهر تهران، به شناسایی ابعاد آن به پردازد. این تحقیق به لحاظ روش از نوع پیمایشی مبتنی بر استفاده از پرسشنامه می‌باشد. تعداد جامعه نمونه ۲۵۰ نفر است. به منظور تحلیل و استنتاج، بسته به نوع داده، مقیاس متغیرها و اهداف موردنظر از روش آماری توصیفی نظیر میانگین، روش‌های تحلیل آماری نظیر همبستگی و برای درک شکاف بین وضع موجود و ایده آلات از دید جامعه نمونه از روش‌های آماری ناپارامتری نظیر آزمون ویلکاکسون استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت کیفیت محیط شهری در منطقه مورد مطالعه در اکثر شاخص‌های بررسی شده با وضعیت مطلوب از دید ساکنین فاصله زیادی دارد و تنها در برخی شاخص‌ها نظیر فضای سبز، حمل‌ونقل، بهداشت و درمان در حد مطلوب ارزیابی شده است.

واژگان کلیدی

کیفیت محیط شهری، برنامه‌ریزی شهری، کیفیت زندگی، یافت‌آباد

Email: smaehl.nasiri@yahoo.com

* استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور

** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور

Email: ahmadi_2009@live.com

*** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور

مقدمه

کیفیت محیط تأثیر بسیار زیادی در موفقیت فضاهای شهری و محیط‌های پیاده ایفا می‌نماید. رویکرد بررسی معیارها و فاکتورها و کیفیاتی که فضای شهری را می‌سازند و از فضای محدود و کیفی و نامفهوم به سوی یک فضای پاسخ‌دهنده سوق می‌دهند، دارای جنبه‌های متنوع و گوناگونی است. کیفیت فضاهای مسکونی (اعم از درونی و بیرونی) می‌تواند با برآورد میزان رضایت یا رفاه استفاده‌کننده از آن مورد ارزیابی قرار گیرد (Firouzi & et al, 2015).

کیفیت محیط نه تنها به حوزه برآورده سازی نیازهای مادی انسانی توجه دارد، بلکه تأمین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه‌ای اجتماعات بر اساس الگوهای رفتار اجتماعی را در نظر دارد؛ بنابراین بهبود و ارتقای کیفیت محیط مسکونی، به مثابه یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران و برنامه ریزان شهری در پایش سیاست‌های عمومی تبدیل شده است (Khademolhosseini & et al, 2010). کیفیت محیط سکونت شهری معمولاً از طریق شاخص‌های حاصل از پیمایش و ارزیابی ادراکات و رضایت شهروندان از زندگی شهری و محیط سکونت آنان؛ یا با استفاده از شاخص‌های عینی حاصل از داده‌های ثانویه، اندازه‌گیری می‌شود؛ تا بدین وسیله سنجشی سیستماتیک در خصوص میزان رضایتمندی و بهره‌مندی شهروندان از ویژگی‌های محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی محیط سکونت به دست آید (Barati & Kakavand, 2013).

موضوع کیفیت محیط شهری از جمله موضوعات مورد توجه برنامه ریزان شهری و کارشناسان حوزه‌های مختلف علوم انسانی، بخصوص در دهه اخیر بوده؛ و تعاریف متعددی از مفهوم کیفیت محیط در شهرها از جانب محققین ارائه شده است. بسیاری از پژوهشگران به باورشان این مفهوم پرداخته‌اند. کیفیت محیط موضوعی پیچیده و دربرگیرنده‌ی ادراکات ذهنی، نگرش‌ها و ارزش‌های گروه‌ها و افراد مختلف است (proteous, 1971: 155).

در حال حاضر بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و تا سال ۲۰۲۰ این رقم به ۶۰ درصد خواهد رسید؛ بنابراین امروزه پدیده شهرنشینی به امری اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است. با وجود فواید زیاد شهرنشینی بسیاری از سیاست‌گذاران در کشورهای مختلف روند فزاینده شهرنشینی را زنگ خطری می‌دانند. آن‌ها تأثیر عمیق شهرنشینی بر سنت‌ها و روابط مرسوم، مشکل تدارک و آماده‌سازی خدمات و زیرساخت‌های عمومی، تکثیر سکونتگاه‌های غیررسمی، بدتر شدن شرایط محیطی، افزایش مسائل اجتماعی مربوط به بیکاری و کم‌کاری و... را خاطرنشان می‌کنند. این مسائل و مشکلات باعث توجه فزاینده محققین رشته‌های گوناگون به مطالعه کیفیت زندگی، کیفیت مکان و بهزیستی انسان در نواحی شهری کشورهای مختلف به‌عنوان ابزاری برای پشتیبانی از سیاست‌گذاری‌های عمومی شده است (Rafieian & Molodi, 2011).

در همین راستا، کلان‌شهر تهران گرچه از نظر دارا بودن بسیاری از مشکلات و مسائل نظیر سایر کلان‌شهرهای دنیاست، ولی از معضلات و پیچیدگی‌های خاص و منحصر به فردی رنج می‌برد که به‌طور عمده ریشه در توسعه نامتوازن کل کشور دارد. پژوهش حاضر در پی بررسی شاخص‌های کیفیت محیط در محله شهری یافت‌آباد تهران است. یافت‌آباد یکی از محله‌های حاشیه‌ای شهر تهران می‌باشد که دارای تراکم بالای جمعیت می‌باشد؛ از طرفی دیگر وجود بیش از ۶۰ درصد بافت فرسوده آن را در زمره مناطق باکیفیت محیطی پایین و آسیب‌پذیر در برابر بلایا، قرار داده است. در واقع این پژوهش بر آن است که با بررسی مبانی اندیشه‌ای مرتبط با موضوع و تعریف شاخص‌های مناسب کیفیت محیط محله شهری یافت‌آباد را از دید ساکنین آن مورد بررسی قرار دهد. به‌طور اخص دو محله یافت‌آباد شمالی و جنوبی یکی از محلات حاشیه‌ای این کلان‌شهر است که با هسته‌ای روستایی بعد از انقلاب و به دنبال الحاق منطقه ۱۸ به کلان‌شهر تهران، محل سکونت بسیاری از مهاجران از نقاط مختلف کشور شده است که در نتیجه برنامه‌های توسعه‌ای مختلف مدیریت شهری جوابگوی نیازهای روزافزون و متنوع این دو محله شهری نبوده و به‌ناچار شاهد افت روزافزون کیفیت محیطی شهری علیرغم تلاش‌های ارگان‌های مسئول هستیم.

در چنین بستر و زمینه‌ای رویکرد سنجش کیفیت محیط شهری و بررسی نگرش ساکنین مناطق شهری به‌عنوان رهیافتی جویای دستیابی به هدف «حیات مطلوب شهری» از سوی متصدیان و اندیشمندان در حوزه مدیریت شهری مورد تأکید قرار گرفته است. اهداف اصلی این رویکرد در دو محور تحلیل و ارزیابی شرایط فیزیکی و کالبدی محیط شهری و تصورات و نگرش ساکنین از وضعیت کیفی شاخص‌های محیطی خویش تبیین و تعریف می‌شود.

این تحقیق در راستای پاسخ‌گویی به دو سؤال اصلی زیر صورت گرفته است:

۱- آیا در جامعه مورد بررسی کیفیت محیطی در وضعیت مطلوبی قرار دارد؟

۲- تا چه میزان بین وضع موجود شاخص‌های کیفیت محیطی و ایده‌آل آن‌ها از دید ساکنین دو محله شهری یافت‌آباد شمالی و جنوبی تفاوت وجود دارد؟

ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

در بحث کیفیت محیط شهری می‌توان در ابتدا به ضرورت‌های قانونی ارتقاء و بهبود کیفیت محیط شهری نیز اشاره کرد که در قوانین شهری و شهرداری کشورمان نیز به آن اشاره شده است که البته این از وظایف مدیران شهری است که زمینه اجرای قوانین شهری را فراهم کنند تا از بار مشکلات شهرها کاسته شود. از جمله می‌توان به لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز شهرها مصوب ۱۳۵۹ و مواد قانونی این لایحه اشاره نمود. همچنین می‌توان به لایحه قانونی جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴ اشاره نمود که در مواد قانونی آن به حفظ محیط شهرها، کاهش آلودگی، کنترل وسایل نقلیه موتوری، کنترل و نظارت بر کارخانه‌ها و نیروگاه‌ها و منابع تجاری و خانگی اشاره شده است. همچنین به مقررات مربوط به ساخت‌وساز و کنترل تراکم‌ها و کاربری‌ها اشاره شده است که تمام آن‌ها از وظایف شهرداری بوده و جهت حفظ محیط شهری و جلوگیری از کاهش کیفیت محیط شهر تدوین شده‌اند (Mansoor, 2014) این امر نشان‌دهنده این لزوم به کارگیری راهکارهای قانونی جهت حفظ و ارتقاء کیفیت محیط شهری می‌باشد که متأسفانه هنوز بسیاری از قوانین به نحو مطلوب اجرا نمی‌شوند.

در انتخاب روش‌های تحلیل و مدل مناسب اولین گام در زمینه شناسایی شاخص‌ها بررسی ادبیات نظری مربوط به کیفیت محیطی است، امروزه جغرافیادانان محیط را زمین، آب‌وهوا، تعریف می‌کنند، همچنین معماران و شهرسازان هم محیط را مجموعه‌ای از ساختمان‌ها و محیط‌های باز و از طرف دیگر منظر را هم محیط تعریف می‌کنند؛ بنابراین هر علمی در پی تعریف خاص از محیط است (Rafieian & Molodi, 2011). به هر جهت محیط جغرافیایی بخشی از سطح زمین است که به وسیله رابطه انسان و محیط از سایر بخش‌ها جدا می‌شود (Shakooie, 1999). در این تحقیق هم از بین انواع محیط که شامل محیط‌های پدیداری، شخصی و زمینه‌ساز می‌باشد، محیط شهری را محیط پدیداری تلقی کرده است.

کیفیت مفهومی دووجهی است، یعنی مفهومی است روشن و واضح ولی در عین حال چندپهلوی. کیفیت در حالت عادی و به معنای کاملاً واضح برای وصف درجه کمال اشیا و پدیده‌ها بکار برده می‌شود (Rafieian & et a, 2011).

یکی از اصول شهرسازی در دوران مدرن و پست‌مدرن کیفیت و مطلوبیت فضاهای شهری است. مطلوبیت فضاهای شهر برای زندگی، حرکت و حمل‌ونقل، کار، تفریح و سایر فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهروندان باید باشد. بنابراین کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی فضایی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری می‌باشد (Ovrang, 2008). امروزه بهبود و ارتقای کیفیت محیط مسکونی به یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری تبدیل شده است (Gilderbloom & Brazely, 2005). از اوایل دهه ۱۹۶۰ بحران‌های شهری گسترده‌تر شد و به دنبال بروز و گسترش بحران در جنبه‌های مختلف زندگی شهری اعم از زیست‌محیطی، اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و ... یک آگاهی عمومی نسبت به مشکلات محیطی و نزول کیفیت محیط شهرها در مقیاس شهر و محلات مسکونی به وجود آمد. در دهه ۱۹۶۰ شناسایی معیارها برای سنجش کیفیت محیط شروع شد و از آن زمان تاکنون بسیاری از استانداردها برای شاخص‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی تدوین شده است. شرایط امروزی شهرها ایجاب می‌کند که دولت و سازمان‌ها و نهادهای عمومی اقدام به بررسی و تحلیل و ارزیابی کیفیت شهرها از جهات مختلف می‌نمایند تا به این وسیله ضمن شناخت کیفیت موجود، توان‌ها، ضعف‌ها و نارسایی‌ها، امکان برنامه‌ریزی آگاهانه‌تر و هدفمندتری جهت رفع نواقص و ارتقای کیفیت شهرها به وجود آید. در کنفرانسی که توسط سازمان ملل در سال ۱۹۷۶ برگزار شد کیفیت محیط را با برآورده نمودن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی مترادف دانستند که این نیازها عبارتند از: غذا، مسکن، شغل، بهداشت، آزادی، شرافت، امکان پیشرفت فردی و توزیع عادلانه درآمدهای توسعه (Bahreini, 2009). امروزه تعاریف مختلفی از کیفیت محیط توسط متخصصان ارائه شده است به طوری که کیفیت محیطی یک نتیجه پیچیده‌ای است از ترکیب تصورات ذهنی، ارزش‌ها و گرایش‌هایی که در میان افراد و گروه‌ها متغیر است (Proteous, 1971). کیفیت محیط زندگی نتیجه‌ای از کیفیت ترکیب اجزایی است که محیط به ما می‌دهد که شامل ترکیب اجزاء (طبیعت، فضای سبز، زیرساخت‌ها، محیط انسان‌ساخت، مطبوعیت محیط فیزیکی و منابع طبیعی) هر کدام از آن‌ها دارای ویژگی و کیفیت ویژه‌ای هستند، می‌باشد.

یک کیفیت بالا از محیط که حسی از زندگی و رضایتمندی را برای سکنه خود به وجود می‌آورد در قالب خصوصیات متفاوت شامل

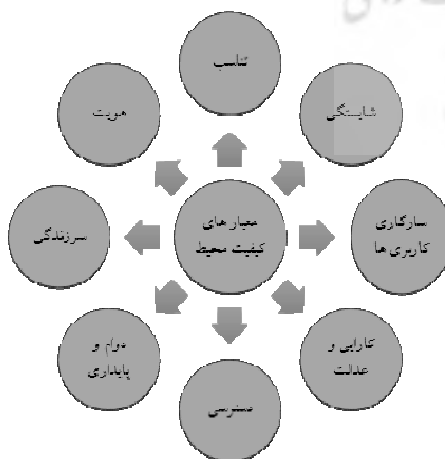
فیزیکی، اجتماعی یا نمادین می‌باشد، از طرفی دیگر کیفیت محیطی یک‌بخشی از کیفیت زندگی تلقی می‌شود و دارای ابعادی از قبیل سلامتی، ایمنی، راحتی و جذابیت است. موسسه ملی هلندی سلامت عمومی و حفاظت محیطی در سال ۲۰۰۰ کیفیت محیط زندگی را به‌صورت زیر تعریف کرده است: "کیفیت زندگی شامل فاکتورهای حقیقی و غیرمادی زندگی است که با محیط سکونت، سلامت، کار، خانواده، عدالت، قانون و... درک می‌شود (Kamp, 2003: 7)؛ اما درنهایت از آنجاکه کیفیت زندگی بدون کیفیت محیطی که در آن زندگی می‌کنیم، معنایی ندارد؛ بنابراین می‌توان گفت کیفیت محیط یک قسمت از کیفیت زندگی است و شامل تمامی فاکتورهایی می‌شود که بخشی از رضایت‌مندی انسان‌ها را از محیط تشکیل می‌دهند و درنهایت کیفیت محیط عبارت است از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی فضایی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری باشد (Bahrami Nejad, 2003). به هر جهت کیفیت محیطی یک مفهوم ترکیبی از ادراکات ذهنی و ارزش‌هایی است که در افراد، گروه‌ها و جوامع متفاوت است. کیفیت محیط یکی از ارکان کیفیت زندگی است که در آن مؤلفه‌هایی همچون امنیت و سلامت محیط با مواردی مانند جذابیت و راحتی فضا ترکیب شده‌اند (Kamp, 2003: 7). کیفیت محیط شهری امروزه تا حد زیادی وابسته به ادراکات ساکنین آن می‌باشد. برای نمونه کوین لینچ در مطالعات خود به کیفیت بصری ساکنین توجه نمود. او از ساکنان سه شهر بوستون، نیوجرسی و لس‌آنجلس خواسته بود که تصاویر ذهنی خود را از محیط شهرشان بگویند نتیجه آن شد که هرکدام از ساکنین به نکات خاصی از محیط شهری توجه کردند (MadaniPoor, 2000). محیط شهری که از آن به تعابیر مختلفی همچون فضای شهری و چشم‌انداز شهری یاد می‌شود، چیزی بیشتر از محیط کالبدی و ساخته‌شده شهری است به‌عبارتی دیگر تعاملات و روابط اجتماعی، پیوندهای عاطفی هم جزئی از این محیط به شمار می‌رود. در همین راستا اسوالد اسپینگر معتقد است که محیط شهری چیزی فراتر از تلفن‌ها، قطارهای زیرزمینی، تلفن‌ها، بخش‌های اداری، بیمارستان‌ها و ... است در کنار تمامی این موارد محیط شهری جهانی است از سنت‌ها، آداب و رسم‌ها. در واقع محیط شهری متشکل از سه محیط کالبدی - فیزیکی، محیط اجتماعی و محیط فرهنگی است (رفعیان و مولودی، ۱۳۸۸: ۲۳). امروزه شهرها دارای معضلات بزرگی هستند که یکی از آن‌ها آلودگی می‌باشد. آلودگی شامل آلودگی‌های هوا، سروصدا، بوی بد و آلودگی آب است (Qasemzadeh, 2008).

همچنین یکی دیگر از مشکلات بعضی از محلات شهری افزایش جرم و جنایت است که کیفیت محیط شهری را از نظر شهروندان تا حد زیادی کاهش می‌دهد؛ به همین دلیل است که امروزه رویکردهای متفاوتی در مورد جلوگیری از جرم و جنایت در طراحی و برنامه‌ریزی شهری وجود دارد. شهرهای باکیفیت محیطی بالا اصولاً شهرهایی هستند که اصول توسعه پایدار در آن محقق شده باشد در همین راستا سلمن هفت ویژگی زیر را برای دستیابی به شهرهای پایدار توصیه می‌کند: ۱- حمایت از سرمایه طبیعی (کیفیت آب‌وهوا)، ۲- نگهداری از منابع طبیعی (فضای سبز شهرها)، ۳- آینده‌نگری ۴- عدالت اجتماعی، ۵- چرخه سالم توسعه، ۶- ترغیب و تشویق ۷- استفاده از محصولات بادوام (Bahreini, 2009). کوین لینچ در مورد کیفیت محیط شهرها می‌گوید: برای سکونت و زندگی شهر خانه‌ای است بزرگ و همان‌گونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش‌بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیت‌ها و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش و راحتی باشد و نیز مانند خانه محیطی گرم، صمیمی و دلپذیر که زندگی را مرفه و مطلوب سازد (Lynch, 2005). از قدیم‌الایام تاکنون شهرهای مطلوب با عناوینی مانند ناکجاآباد، آرمان‌شهر، مدینه فاضله، یوتوپیا، در میان متفکران مطرح شده است و هر کس به زبانی از آن سخن گفته است. لینچ از جمله افرادی است که در دهه گذشته معیارهایی را برای شهر مطلوب برشمارد (تصویر ۱).

- کارایی، به مفهوم هزینه ایجاد و نگهداری شهر؛

- عدالت به معنای چگونگی توزیع سود و زیان محیطی؛

- سرزندگی: تا چه اندازه شکل شهر حامی عملکردهای حیاتی و نیازهای بیولوژیکی است.

تصویر ۱- معیارهای کیفیت محیط شهر از دیدگاه کوین لینچ (Lynch, 2005)

- دسترسی: توانایی دسترسی به سایر افراد، فعالیت‌ها، منابع خدمات اطلاعات و یا اماکن شامل کمیت و تنوع عناصری که می‌توان به آن دسترسی پیدا کرد.

- نظارت و اختیار یعنی دسترسی و استفاده از فضاها، فعالیت‌ها، ایجاد تعمیر، اصلاح و مدیریت؛ البته او قبلاً نظراتی را مطرح کرده بود؛ مانند خوانایی، نمایانی، هویت، سادگی فرم، استمرار، تسلط و غلبه، روشنی نقاط تقاطع، تنوع عرصه دید، آگاهی بر حرکت، عوامل گروهی زمانی و نام‌ها و معانی (Naqizadeh, 2007). نمادها یکی از اصلی‌ترین عوامل آفریننده زیبایی و به‌ویژه زیبایی‌های معنوی و معقول هستند، وجود نمادها می‌تواند به خلق زیبایی انجامیده و مراتب مختلف آن را پدید آورد که حواس مختلف بنا به توانایی خویش قادر به درک آن است. نقی‌زاده معتقد است که هرچقدر شهر و محیط زندگی بتواند مراتب زیبایی را به ساکنین خود القاء کند به همان نسبت می‌تواند به آرامش و سعادت و تعادل اهل خویش مدد رساند و مشکلات جاری زندگی را برای آنان قابل‌تحمل‌تر نماید. همچنین هاوس و توبین به‌تناسب شهری و تنوع نیازها، شلوغی و ازدحام را از شاخص‌های شهر مطلوب بیان می‌کنند. بهبود کیفیت زندگی شهری یکی از اهداف بسیار مهم سیاست‌های بخش عمومی است (Delfim, 2006: 411). کیفیت محیطی به‌عنوان یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی شهری محسوب می‌شود، به‌طوری‌که مارتینز و همکارانش در سال ۲۰۰۶ کیفیت محیطی با تأکید بر فضای سبز، آب‌وهوا، نبود سروصدا، کیفیت آب و زیرساخت‌های اساسی را به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های کیفیت محیطی هر شهر به‌شمار می‌آورند (Delfim and Martins, 2006: 411).

در این زمینه امروزه پژوهش‌های زیادی انجام‌شده است (جدول ۱). از پژوهش‌های داخلی نیز می‌توان به این موارد اشاره کرد: مجتبی رفیعیان در کتاب خود تحت عنوان رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط شهری رویکردهای نوین سنجش و ارزیابی کیفیت محیط شهری را مورد تحلیل و بررسی قرار داده است (Rafieian & Molodi, 2011). همچنین رفیعیان در مقاله‌ای تحت عنوان ارتقاء کیفیت محیط شهری با استفاده از رویکرد برنامه طراحی محور به این نتیجه رسیده‌اند که ارتقاء کیفی برنامه‌ها و طراحی‌ها در کلیه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موردنظر مخاطبان می‌باشد (Rafieian & Razavi, 2010). علی حاجی نژاد در مقاله خود تحت عنوان بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی به بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در دو بخش قدیم و جدید شهر شیراز پرداخت که در نتیجه این بررسی مشاهده گردید عوامل تأثیرگذار بر کیفیت محیط شهری در دو بخش قدیم و جدید تا حد زیادی یکسان می‌باشند و ساکنان از کیفیت محیطی در بخش جدید میزان رضایت بیشتری دارند (Hajinejad & et al, 2011). عزت‌الله فنوتی در مقاله خود تحت عنوان کیفیت محیطی شهر و شکل ناموزون شهری در بابلسر به بررسی اثرات توسعه ناموزون و کیفیت محیط زندگی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که محلات بدون برنامه توسعه‌یافته در بعد از انقلاب کیفیت محیطی پایین‌تری را نسبت به سایر محلات عرضه می‌دارند؛ همچنین مشخص گردید بین رشد ناموزون شهر و کیفیت محیط زندگی همبستگی بالایی وجود دارد (Ghanavati, 2012).

جدول ۱- نتایج تحقیقات پیرامون کیفیت محیط شهری در نقاط مختلف جهان

محققان	موضوع	مکان	نتایج یا نکات کلیدی تحقیق
Paolo F. Ricci et al (1977)	کیفیت محیط، الگوهای هزینه‌ای و موقعیت شهری و اثرات آن بر روی گروه‌های درآمدی	اجتماع شهری مونترال کانادا	کیفیت محیط‌زیست شهری بر اساس گروه‌های اقتصادی در کانادا مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که برنامه‌ریز اجتماعی جهت تغییر در ارزیابی و تأثیرات توزیع آلودگی اهمیت ضروری دارد.
Koen De Ridder et al (2008)	شبیه‌سازی اثرات توسعه افقی شهر بر روی کیفیت هوا و تراکم جمعیتی روهر آلمان	شهر روهر آلمان	شبیه‌سازی اثر پراکندگی جمعیت شهری بر کیفیت هوا را بررسی کرده و بازتابی از شبیه‌سازی الگوهای شهرنشینی بر آلودگی جوی یافت شد.
Gordon Mitchell (2005)	پیش‌بینی کیفیت محیط، اثرات کیفیت هوا بر ارتقاء کاربران جاده‌ای بریتانیا	شهر لیدز بریتانیا	این مقاله به بررسی ارتباط بین شهری، کیفیت هوا (به و محرومیت اجتماعی پرداخته است، تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که بی‌عدالتی از طریق نوسازی سیستم‌های حمل‌ونقل سازگار با محیط‌زیست کاهش یافته است.
Robert R. Schindelbeck et al (2008)	ارزیابی جامع کیفیت خاک برای مدیریت و چشم‌انداز شهری	نیویورک	این مقاله به بررسی ارزیابی جامع کیفیت خاک در چشم‌انداز و برنامه‌ریزی شهری پرداخته است و از توانایی خاک برای انجام وظایف حیاتی مدیریت و روش‌های بازسازی محیط‌زیست شهری کمک می‌گیرد.
Dimitrios A. (1998)	طبقه‌بندی شهرهای کانادا بر کیفیت زندگی شهری	کانادا	با استفاده از مدل تعادل بخشی و تأکید بر توزیع ویژگی‌های مسکن.

ساوت ورث نیز دوازده معیار کلی را برای عوامل اصلی مؤثر در کیفیت محیط شهری مطرح کرد: خوانایی ساخت، شکل دسترسی، راحتی و آسایش، حفاظت از محیط، باز بودن فضاها، سرزندگی و حیات، تنوع، تجانس، شادی و شغف، معنی، سلامتی و ایمنی، مرمت و نگهداری.

براندی و هیلدر بالا بودن کیفیت محیط شهر را درگرو ویژگی‌های زیر عنوان کرده‌اند؛ از نظر آن‌ها یک شهر خوب باید: کلیه نیازهای ساکنین خود را تأمین کند، دارای ایمنی، امنیت و حفاظت بوده و از نظر بصری و عملکردی محیطی سامان‌یافته و بانظم باشد، محیط اجتماعی هدایت‌کننده باشد و حس مکان را تقویت نماید، دارای یک تصویر ذهنی مناسب، شهرت و اعتبار خوب باشد و به مردم حس اعتماد و منزلت دهد، به مردم فرصت خلاق بودن، شکل دادن به فضای شخصی را دهد، از نظر زیبایی‌شناسی مطبوع بوده و از نظر کالبدی قابل تصور باشد.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق به لحاظ روش از نوع پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه است. هدف اصلی تحقیق بررسی کیفیت محیط شهری دو محله یافت‌آباد جنوبی و شمالی منطقه ۱۸ شهرداری تهران می‌باشد. برای درک زمینه‌های موردبررسی ابتدا مبانی اندیشه‌ای و بررسی‌های دیگران مطالعه و شاخص‌های متناسب با منطقه مورد مطالعه از آن استخراج و در قالب پرسش‌نامه در اختیار ساکنین این دو محله قرار گرفت. بدین منظور از کل جامعه ۵۳۱۷۸ نفری سال منطقه مورد مطالعه تعداد ۲۵۰ نفر به‌عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند و سپس بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی افراد برای اخذ اطلاعات انتخاب شدند در ضمن برای بررسی میزان روایی پرسشنامه موجود از طریق نظرسنجی از ۴ نفر از اساتید مرتبط با موضوع روایی پرسشنامه‌ها را سنجیده و پس از آن اقدام به سنجش پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ کرده‌ایم که با انجام آزمون مورد نظر میزان پایایی پرسشنامه‌ها یعنی توانایی ابزار در حفظ پایایی و پایداری خود در طول زمان، مورد سنجش قرار گرفت و پس از تأیید پایایی و روایی پرسشنامه اقدام با توزیع آن گردید. بر اساس هدف تحقیق و بررسی اولیه میدانی در چند نوبت و روزهای کاری و تعطیل، ساکنین مورد پرسش قرار گرفتند. به منظور تحلیل و استنتاج، بسته به نوع داده، مقیاس متغیرها و اهداف مورد نظر از روش آماری توصیفی نظیر میانگین، روش‌های تحلیل آماری نظیر همبستگی و برای درک شکاف بین وضع موجود و ایده‌آلات از دید جامعه نمونه از روش‌های آماری ناپارامتری نظیر آزمون ویلکاکسون استفاده شده است.

جدول ۲- متغیرها و شاخص‌های مورد سنجش در تحقیق

تعداد	متغیرها	شاخص‌ها
۶	کیفیت مسکن	فرم و شکل ساختمان‌های محله، جزئیات ساختمان مانند راه‌پله‌ها و پارکینگ و انباری، نمای بیرونی و رنگ ساختمان‌ها، تنوع ساختمان‌ها، مصالح مقاوم، مساحت ساختمان‌ها.
۷	شبکه معابر و دسترسی‌ها و حمل و نقل	دسترسی به پارکینگ‌ها، جابه‌جایی معلولین، ایمنی پیاده‌روها، سیستم حمل و نقل عمومی، دسترسی به بزرگراه‌ها، توزیع مناسب ایستگاه‌های اتوبوس، با حمل و نقل عمومی از این محل به همه جای شهر دسترسی دارید.
۶	امکان‌ات رفاهی در سطح شهر	کتابخانه‌های عمومی، سینما، مراکز ورزشی، آموزشگاه، شهربازی، مراکز تجاری و خرید، وجود جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها.
۴	پارک، بوستان و فضای سبز	وجود کافی فضای سبز، طراحی مناسب پارک‌ها و بوستان‌ها، فضای کافی و سبز برای قدم زدن، تجهیزات (تجهیزات ورزشی، سرویس‌های بهداشتی) در فضاهای سبز.
۴	آلودگی صوتی	صدای وسایل نقلیه، سروصدای ناشی از فعالیت‌های صنعتی، سروصدای ناشی از ساخت و ساز، سروصدای ناشی از صدای بوق وسایل نقلیه.
۳	آلودگی هوا، آب و خاک	آلودگی هوا، آلودگی خاک، آلودگی آب آشامیدنی.
۶	آلودگی‌های بصری	خانه‌های متروک، وجود زباله‌های جامد در سطح شهر، رنگ‌آمیزی نامناسب بلوارها، نوشته‌ها و کاغذها نیمه پاره بروی دیوارها، وجود فاضلاب‌ها در سطح شهر، وجود حیوانات مودی در سطح شهر.
۳	هویت محیطی	وجود ساختمان‌های خاص، وجود جاذبه‌های گردشگری خاص، نماد شهری.
۵	طراحی و منظر شهری	ترکیب و جانمایی مبلمان شهری، شکل پیاده‌روها، پراکندگی منظم فروشگاه‌ها، فرم شهری، زیبایی.
۳	خدمات بهداشت و درمانی	دسترسی به درمانگاه‌ها و بیمارستان‌ها، میزان رضایت از نیروهای انسانی، کیفیت خدمات ارائه شده.
۴	امنیت شهری	در شب خطرات زیادی برای آمدن شهروندان وجود دارد. مواد فروشی، زورگیری، سرقت.
۴	احساس رضایت، شادایی و سرزندگی	رضایت‌مندی، تعلقات مکانی، حس سرزندگی و شادایی، تمایل به ادامه زندگی.

مأخذ: (Lynch, 2005) (Ghanavati, 2012), (Rafieian & Razavi, 2010), (Firouzi & et al, 2015), (Barati & Kakavand, 2013)

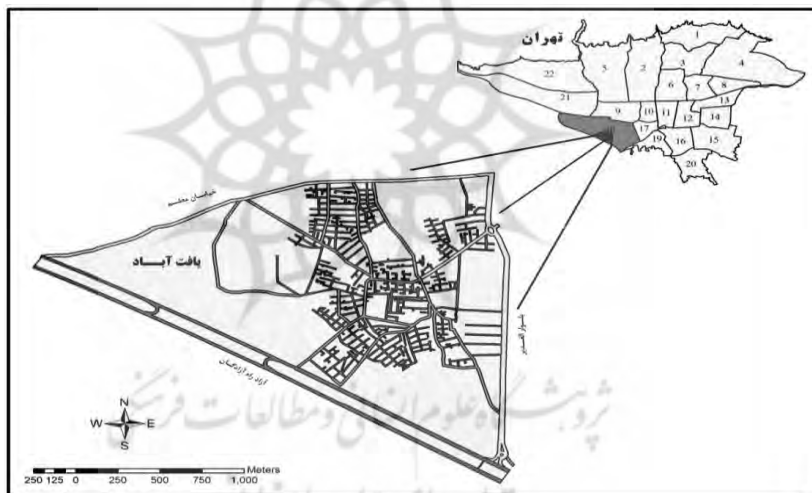
معرفی محدوده مورد مطالعه

دو محله یافت آباد شمالی و جنوبی با تراکم بسیار زیاد جمعیت (یافت آباد جنوبی ۸۲۵.۹ تراکم خالص) و یافت آباد شمالی (۷۵۱.۳ تراکم خالص) از محله بسیار شلوغ تهران بشمار می‌روند که این وضعیت بروی کیفیت محیط و زندگی شهروندان تأثیر می‌گذارد. در این دو محله مجموعاً ۷ بوستان، سه سالن تربیت بدنی، یک درمانگاه، یک بیمارستان، یک مرکز فرهنگی و یک زمین فوتبال وجود دارد.

جدول ۳- وضع موجود جمعیت، فضای سبز، خدمات در محله یافت آباد

نام محله	جمعیت	مساحت (هکتار)	مساحت فضای سبز (مترمربع)	سرانه فضای سبز موجود (مترمربع)	مساحت خدمات (مترمربع)	سرانه مساحت خدمات موجود (مترمربع)
یافت آباد شمالی	۲۵۸۲۳	۲۰۹.۴	۹۱۴۰۸	۳.۵	۴۰۰۰	۰.۱۵
یافت آباد جنوبی	۲۷۳۵۵	۱۳۵.۹	۳۵۹۵۷	۱/۳	۱۰۰۰	۰/۰۳
کل	۵۳۱۷۸	۳۴۵/۳	۱۲۷۳۶۵	۲/۳۹	۵۰۰۰	۰/۰۹

محله یافت آباد جنوبی دارای بافتی کاملاً فشرده، ریزدانه با شبکه دسترسی تنگ و باریک و فقدان نظم شهری می‌باشد. ترکیب و توزیع کاربری‌ها از نظم خاصی پیروی نمی‌کند به طوری که ۲۶.۹ درصد کاربری‌ها زراعی، ۲۸.۳ درصد معابر، ۶ درصد بایر، ۲۴.۳ درصد مسکونی و ۱.۹ درصد نیز دامداری و مرغداری است در مقابل محله یافت آباد شمالی هم به تبع هسته اولیه خود تنگ و باریک، دارای بافتی ریز است که ۵۱/۴ درصد آن فرسوده می‌باشد. توزیع کاربری غالباً کشاورزی بوده به طوری که ۱۶.۵ درصد مسکونی، ۴۲.۶ درصد زراعی، ۳ درصد بایر، ۳.۱ درصد باغ و ۲.۹ درصد هم گورستان می‌باشد.

تصویر ۲- موقعیت منطقه مورد مطالعه در شهر تهران

یافته‌های تحقیق

برای درک وضع موجود هر یک از معیارهای کیفیت محیطی که از مطالعه مبانی اندیشه‌ای و تجارب جهانی استخراج شده است. ابتدا وضعیت هر یک از متغیرها مورد بررسی قرار می‌گیرد و در مرحله بعد نگرش بین ایده‌آل‌های ساکنین و وضع موجود مورد بررسی قرار گرفته است.

فعالیت‌ها و زندگی انسان‌ها در شهرها تابعی از زمان و مکان است. انسان برای زندگی بهتر نیاز به کار و فعالیت دارد در بعضی از مواقع به دلایل کم بودن درآمد و دور بودن مسکن از محل کار، ساکنین شهرها نیازمند جابه‌جایی برای رسیدن به محل کار خوددارند. در این بین توسعه شبکه حمل و نقل عمومی (مترو، اتوبوس‌رانی، BRT) بهترین راه حل می‌باشد. کل متغیرهای مرتبط با کیفیت محیط در دوازده معیار مورد بررسی قرار گرفت. فرض H_0 در این تحقیق بیانگر وضعیت نامناسب معیار در محله یافت آباد و در مقابل فرض H_1 بر مناسب بودن هر یک از معیارها اشاره دارد، نکته جالب توجه در اینجا آن است متغیرها تک تک مورد بررسی قرار نگرفته‌اند؛ بلکه مجموع متغیرهای مرتبط با هر معیار در هم ترکیب شده و در فرآیند مقاله مورد بررسی قرار گرفته است؛ در واقع معیارهای کیفیت محیط مورد بررسی قرار گرفته است.

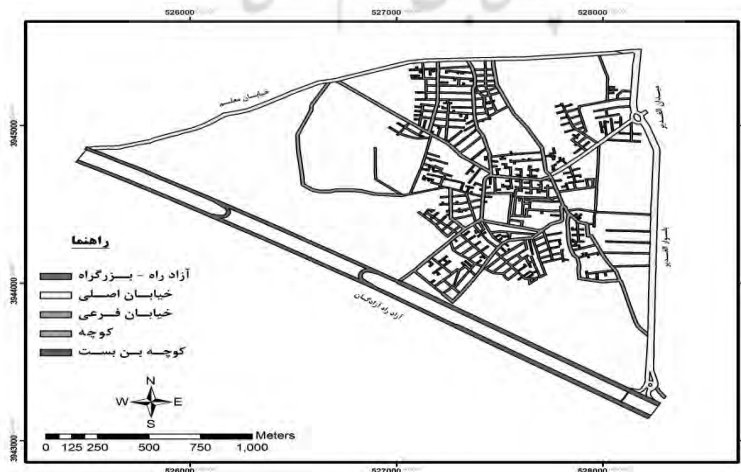
کیفیت مسکن: مسکن به عنوان یکی از معیارهای مهمی است که در فرآیند ارزیابی محیطی مورد توجه قرار می‌گیرد. امروزه در فرآیند برنامه‌ریزی شهری جنبه‌های مختلف مسکن مانند بافت فرسوده، اجاره مسکن، ابعاد مسکن، مقاومت مسکن در برابر بلایای طبیعی، شکل ظاهری و قیمت آن مورد توجه می‌باشد. در این پژوهش هم در مورد معیار مسکن شش متغیر ذهنی و یک متغیر عینی (بافت فرسوده) مورد بررسی قرار گرفته است که بررسی بافت فرسوده بیانگر آن است که قسمت اعظم بافت مسکونی در محله شهری یافت‌آباد دارای بافت فرسوده می‌باشد که در تضاد با معیارهای کیفیت خوب محیط شهری است و از نکات اساسی است که قابل توجه مدیران شهری بخصوص شهرداری در بهبود و نوسازی بافت‌های ناپایدار این دو محله می‌باشد.

اما با توجه به محاسبه سطح کیفیت مسکن و یا به عبارتی میانگین پاسخ‌های به دست آمده که برابر با $15/3$ می‌باشد و نیز با مقایسه متوسط گویه‌های مورد ارزیابی که ۱۸ برآورد شده می‌توان پذیرفت که بر اساس نظرات جامعه نمونه کیفیت مسکن در محله یافت‌آباد پایین‌تر از حد متوسط است؛ اما این تفاوت به جهت آماری از آنجا که سطح معناداری محاسبه شده کوچک‌تر از $0/05$ است معنادار نمی‌باشد.

درواقع می‌توان ادعا کرد که در مجموع ساکنین محله یافت‌آباد هر چند در مجموع از کیفیت مسکن رضایت ندارند اما نارضایتی در بین ساکنین همه جای محله شهری یافت‌آباد عمومیت ندارد؛ یعنی در بعضی از مناطق ساکنین در مجموع از وضعیت مسکن رضایت دارند که این رضایت نسبی بیشتر در بافت‌های نوسازی شده می‌باشد.

کیفیت فضای سبز: کیفیت فضای سبز موجود در شهرها برای کاهش انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های توسعه شهری بسیار تعیین‌کننده است و از طرفی دیگر برای ثبات و تعدیل خرد اقلیم یک نیاز ضروری محسوب می‌شود (Behzadfar, 2009). به هر جهت فضای سبز موجود در شهرها به لحاظ آرمش روحی و روانی ساکنین شهر مؤثر است. در این پژوهش معیار فضای سبز با چهار متغیر وجود کافی فضای سبز، طراحی مناسب پارک‌ها و بوستان‌ها، فضای کافی و سبز برای قدم زدن و تجهیزات (تجهیزات ورزشی، سرویس‌های بهداشتی) در فضاهای سبز از دید ساکنین مورد بررسی قرار گرفته است با عنایت به میانگین پاسخ‌های به دست آمده ($13/5$) در مقایسه با متوسط گویه‌ها (۱۲) رقم بالاتری را نشان می‌دهند که این امر بیانگر رضایت نسبی ساکنین دو محله یافت‌آباد جنوبی و شمالی از فضای سبز موجود است.

کیفیت شبکه معابر: کیفیت دسترسی‌ها، شبکه معابر، پیاده‌روها امروزه از شاخصه‌های یک شهر خوب می‌باشد. در مشاهدات اولیه مشخص شد که محله یافت‌آباد از جمله محله‌های شهری است که ساکنین آن برای رسیدن به محل کار باید مسافتی نسبتاً طولانی را طی کنند و نیز کیفیت پیاده‌رو از کیفیت مناسبی برخوردار نیست و علاوه بر این محله فاقد هرگونه پارکینگ می‌باشد؛ اما با توجه به یافته‌های محلی ساکنین در مجموع از کیفیت حمل‌ونقل عمومی، دسترسی‌ها و شبکه معابر با توجه به میانگین به دست آمده ($22/5$) رضایت نسبی دارند. با توجه به پرسش‌ها و مشاهدات میدانی احداث ۳۵ متری ابراهیم‌آباد که این دو محله را از بن بست خارج می‌سازد، نقشی قابل توجه در ایجاد رضایت ساکنین از شبکه حمل‌ونقل این دو محله دارد. همچنین در این مورد با توجه به سطح معناداری به دست آمده در بین نظرات ساکنین توافق معناداری وجود دارد (جدول ۴). البته بررسی نقشه دسترسی منطقه هم این وضعیت را تأیید می‌کند (شکل ۴).

تصویر ۳- نقشه شبکه راه‌ها و دسترسی به بزرگراه‌ها در منطقه مورد مطالعه

کیفیت امکانات رفاهی در سطح شهر: گذران اوقات فراغت به دلیل نبود وقت کافی باید در سطح محله صورت پذیرد. در این بین کتابخانه‌های عمومی، سینما، مراکز ورزشی، آموزشگاه، شهربازی، مراکز تجاری و خرید، وجود مراکز تئاتر و جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها از عوامل مؤثر در ایجاد زمینه‌های گذران اوقات فراغت به شمار می‌رود. بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده و با توجه به میانگین پاسخ‌های به‌دست‌آمده (۱۴) و مقایسه آن با متوسط گویه‌ها (۱۸) پایین‌تر است از طرفی دیگر با توجه به این که سطح معناداری به‌دست‌آمده کوچک‌تر از سطح آلفای ۰/۰۵ است پس می‌توان ادعا کرد که در این زمینه بین ساکنین توافق معناداری وجود دارد که این امر مؤید کمبود سرانه خدمات عمومی در این دو محله است که مشاهدات میدانی نیز این واقعیت را مایید می‌نماید (جدول ۴).

آلودگی: یکی از مشکلات و چالش‌های فراروی توسعه و مدیریت برنامه‌ریزی شهری انواع آلودگی‌ها می‌باشد. اهمیت این بحث از آنجا ناشی می‌شود که آلودگی‌ها بر سلامت جسمی و روحی و روانی ساکنین تأثیر فراوان دارد یکی از مهم‌ترین پیامدهای آلودگی هوا در شهرها، کاهش کیفیت زندگی می‌باشد. مهم‌ترین نوع آلودگی‌ها که امروزه اکثر شهرها را تهدید می‌کند. آلودگی صوتی، آلودگی آب‌وخاک، آلودگی بصری می‌باشد. امروزه تهران کم‌وبیش از هر سه نوع آلودگی رنج می‌برد، البته محله‌های مختلف تهران با توجه به موقعیت جغرافیایی خود دارای شدت و ضعف می‌باشد، در همین این راستا در این پژوهش سه معیار کلی آلودگی صوتی (صدای وسایل نقلیه، سروصدای ناشی از فعالیت‌های صنعتی، سروصدای ناشی از ساخت‌وساز، سروصدای ناشی از صدای بوق وسایل نقلیه)، آلودگی، آب‌وخاک درواقع بیشتر جنبه محیط طبیعی دارد (آلودگی هوا، آلودگی خاک، آلودگی آب آشامیدنی) و آلودگی بصری (خانه‌های متروک، وجود زباله‌های جامد در سطح شهر، رنگ‌آمیزی نامناسب بلوارها، نوشته‌ها و کاغذهای نیمه پاره بروی دیوارها، وجود فاضلاب‌ها در سطح شهر، وجود حیوانات موذی در سطح شهر) است که یافته‌های به‌دست‌آمده بیانگر وضعیت نامناسب این سه نوع آلودگی در محله شهری یافت‌آباد از دید ساکنین می‌باشد. البته اطلاعات عینی موجود هم این وضعیت را تأیید می‌نماید.

برای نمونه در این پژوهش آلودگی‌های بصری با شش متغیر مورد ارزیابی قرار گرفته است که میانگین پاسخ‌های به‌دست‌آمده (۲۵) در مقایسه با متوسط گویه (۱۸) اختلاف معناداری را نشان می‌دهد از طرفی دیگر با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده (p-value=0/000) که پایین‌تر از سطح آلفای ۰/۰۵ است، نشان از وجود توافق معناداری در بین ساکنین است. در مورد آلودگی صوتی با میانگین (۱۴/۷) و آلودگی هوا و آب‌وخاک با میانگین (۱۰/۸) هم این وضعیت حاکم است (جدول ۴).

جدول ۴- نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای درک ابعاد کیفیت محیط

نتیجه آزمون	شاخص‌ها				
	سطح معناداری	مقدار T	N	میانگین پاسخ‌ها	
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۱۸	۲۵۰	۱۵/۳	کیفیت مسکن ساختمان
H ₀ رد	۰/۰۰۲	۲۱	۲۵۰	۲۲/۵	شبکه معابر و دسترسی‌ها و حمل‌ونقل
H ₀ تأیید	۰/۰۲۲	۱۸	۲۵۰	۱۴	امکانات رفاهی در سطح شهر
H ₀ رد	۰/۰۰۰	۱۲	۲۵۰	۱۳/۵	پارک، بوستان و فضای سبز
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۱۲	۲۵۰	۱۴/۷	آلودگی صوتی
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۹	۲۵۰	۱۰/۸	آلودگی هوا، آب‌وخاک
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۱۸	۲۵۰	۲۵	آلودگی‌های بصری
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۹	۲۵۰	۸/۲	هویت محیطی
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۱۵	۲۵۰	۱۳/۲	رضایت‌مندی از طراحی و منظر شهری
H ₀ رد	۰/۰۰۰	۹	۲۵۰	۱۰/۶	خدمات بهداشت و درمانی
H ₀ رد	۰/۶۴۳	۱۲	۲۵۰	۱۳/۲	امنیت شهری
H ₀ تأیید	۰/۰۰۰	۱۲	۲۵۰	۹/۸	احساس رضایت، شادابی و سرزندگی

در مورد سنجش معیار کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی از سه متغیر استفاده شده است که یافته‌ها بیانگر وضعیت تقریباً مناسب این معیار دارد به طوری که میانگین به‌دست‌آمده (۱۰/۶) در برابر با متوسط گویه‌ها (۹) مقدار بالاتری را نشان می‌دهد و نیز سطح معناداری به‌دست‌آمده (۰/۰۰۰) حاکی توافق معنادار در بین ساکنین است. یافته‌ها در مورد معیار امنیت شهری که با چهار متغیر مورد بررسی قرار گرفته است، حکایت از وضعیت مناسب امنیت از دید ساکنین است. در نهایت در مورد معیار احساس رضایت شادابی و سرزندگی که با چهار متغیر مورد بررسی قرار گرفته است با توجه به میانگین پاسخ‌های به‌دست‌آمده (۹/۸) در مقایسه با متوسط پاسخ‌ها (۱۲) اختلاف

معناداری را نشان می‌دهد که این یافته با اندیشه‌های کوین لینچ که یکی از معیارهای یک شهر خوب را سرزندگی ساکنینش می‌داند در تضاد است (جدول ۴).

با درک وضع موجود معیارهای کیفیت محیط از دید ساکنین شهری که به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است، در ادامه به درک تفاوت بین این شاخص‌ها و ایده‌آل آن‌ها از دید ساکنین شهری محله یافت‌آباد می‌پردازیم. تحلیل آماری تفاوت بین وضع موجود و شرایط ایده‌آل از نظر ساکنین محله شهری یافت‌آباد با استفاده از آزمون رتبه‌ای ویلکاکسون^۱، حاکی از تفاوت محسوس بین گویه‌ها در دو شرایط وضع موجود و ایده‌آل در سطح آلفای کوچک‌تر از ۰/۰۵ دارد. همان‌طوری که (جدول ۵) نشان می‌دهد در تمامی گویه‌ها این شکاف آشکار است؛ به‌طوری‌که رتبه‌های منفی بسیار زیادتر از رتبه‌های مثبت می‌باشد. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که بر اساس نظرات پاسخ‌گویان (ساکنین شهری محله یافت‌آباد) در تمامی ابعاد مرتبط با کیفیت زندگی بین وضع موجود و شرایط ایده‌آل تفاوت معناداری وجود دارد البته این تفاوت در مورد برخی از ابعاد کیفیت محیطی کمتر و در بعضی از ابعاد بیشتر است برای نمونه در مورد آلودگی صوتی ۱۹۷ نفر از ساکنین اعتقاد دارند بین شرایط فعلی تا شرایط ایده‌آل از نظر آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین در این زمینه تنها ۴ نفر از پاسخ‌گویان وضعیت فعلی را متناسب با شرایط ایده‌آل می‌دانند. آنچه از مقایسه پاسخ‌ها در مجموع می‌توان برداشت کرد، این است که نگرش ساکنین این دو محله نسبت به شاخص‌های کیفیت محیط شهری محله‌شان بسیار با انتظارات و توقعات در حد مطلوب فاصله دارد که بیشتر این فاصله تا حد استاندارد از دید ساکنین مربوط به کیفیت محیط فیزیکی و کالبدی از جمله کیفیت مسکن، آلودگی‌های بصری و آلودگی‌های هوا می‌باشد.

جدول ۵- تحلیل آماری تفاوت بین وضع موجود و شرایط ایده‌آل بر اساس مقایسه میانگین‌ها

گویه‌ها	رتبه مثبت	رتبه منفی	رتبه برابر	سطح معناداری
کیفیت مسکن ساختمان	۳۶	۱۴۵	۶۹	۰/۰۰۰
شبکه معابر و دسترسی‌ها و حمل‌ونقل	۲۴	۱۳۵	۹۱	۰/۰۰۰
امکانات رفاهی در سطح شهر	۱۱	۱۲۳	۱۱۶	۰/۰۰۰
پارک، بوستان و فضای سبز	۶۷	۹۹	۸۴	۰/۰۰۰
آلودگی صوتی	۴	۱۹۷	۴۹	۰/۰۰۰
آلودگی هوا، آب‌وخاک	۶۱	۹۶	۹۳	۰/۰۰۰
آلودگی‌های بصری	۶	۱۸۹	۵۵	۰/۰۰۰
هویت محیطی	۳۲	۱۵۳	۶۵	۰/۰۰۰
طراحی و منظر شهری	۲۳	۱۸۷	۳۰	۰/۰۰۰
خدمات بهداشت و درمانی	۸۵	۹۴	۷۱	۰/۰۰۰
امنیت شهری	۳۸	۱۱۶	۹۶	۰/۰۰۰
احساس رضایت، شادابی و سرزندگی	۴	۲۳۲	۱۴	۰/۰۰۰

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

امروزه زندگی در محله‌های شهری تا حد زیادی وابسته به شاخص‌های محیطی می‌باشد که اگر این شاخص‌ها در وضعیت مناسب باشد رضایت ساکنین را به همراه دارد مهم‌ترین شاخص‌های محیطی شامل انواع کیفیت آب‌وهوا، زیرساخت‌ها، تأسیسات و شبکه راه‌ها، فضای سبز و مراکز مورد نیاز خرید و بهداشتی و درمانی می‌باشد. با توجه به تمام موارد گفته‌شده در این مقاله، لزوم توجه به کیفیت محیط شهری و ارزیابی رضایت شهروندان در مورد کیفیت محیط شهری از اولویت‌های اساسی برنامه ریزان و مدیران شهری می‌باشد. در واقع سنجش کیفیت محیط شهری امری لازم و ضروری است و باید سعی نمود تا با ارزیابی و سنجش آن به ارتقای کیفیت مکان‌های شهری کمک نمود. در این میان به دست آوردن نتایج نزدیک به واقعیت در تحلیل‌های کمی و کیفی محیط‌های شهری می‌تواند کمک ارزنده‌ای به تصمیم‌سازان و مدیران شهری نماید تا بتوانند در اصلاح و بهبود محیط شهری از آن بهره‌برند.

بررسی مسائل و چالش‌های اساسی در حوزه‌های مختلف کیفیت محیط شهری مبین آن است که محله شهری یافت‌آباد در این ارتباط با چالش‌های اساسی مواجهه است. تحلیل دیدگاه ساکنین شهری محله شهری یافت‌آباد از طریق آزمون‌تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که

1- Wilcoxon Signed Ranks Test

از بین دوازده معیار اصلی کیفیت مسکن ساختمان، شبکه معابر و دسترسی‌ها و حمل‌ونقل، امکانات رفاهی در سطح شهر، پارک، بوستان و فضای سبز، آلودگی صوتی، آلودگی هوا، آب‌وخاک، آلودگی‌های بصری، هویت محیطی، طراحی و منظر شهری، خدمات بهداشت و درمانی، امنیت شهری و احساس رضایت، شادابی و سرزندگی تعیین‌شده توسط محققان به‌غیر از چهار معیار فضای سبز با میانگین ۱۳/۵، شبکه حمل‌ونقل با میانگین ۲۲/۵، بهداشت و درمانی با میانگین ۱۰/۶ و درنهایت امنیت شهری ۱۳/۲ که بالاتر از متوسط گویه‌ها تعیین‌شده است. در هشت معیار دیگر کمتر از متوسط پاسخ‌ها به‌دست‌آمده است.

همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که برای درک شکاف بین وضع موجود معیارها و ایده‌آل آن‌ها از دید ساکنین محله شهری که از طریق آزمون رتبه‌ای ویلکاکسون انجام‌شده است. در تمامی موارد اختلاف معنادار وجود دارد که این امر بر توجه جدی مسئولان مدیریت شهری در بررسی دقیق شاخص‌ها و اتخاذ راهکارهای عملیاتی در کم کردن فاصله‌ها تا حد استاندارد را در این دو محله تأکید می‌کند. آنچه از مقایسه پاسخ‌ها در مجموع می‌توان برداشت کرد، این است که نگرش ساکنین این دو محله نسبت به شاخص‌های کیفیت محیط شهری محله‌شان بسیار با انتظارات و توقعات در حد مطلوب فاصله دارد که بیشتر این فاصله تا حد استاندارد از دید ساکنین مربوط به کیفیت محیط فیزیکی و کالبدی از جمله کیفیت مسکن، آلودگی‌های بصری و آلودگی‌های هوا می‌باشد.

پیشنهادها

با توجه به وضعیت کیفیت محیط شهری در محدوده مورد مطالعه لازم است تا بنا به نتایج تحقیق و نیازهای محله یافت‌آباد اقداماتی انجام شود که به بهبود وضعیت محیط شهری و ارتقاء کیفیت محیط شهری کمک کند؛ بنابراین پیشنهادهایی در این راستا ارائه خواهد شد که به بهبود کیفیت محیط شهری کمک نماید:

- اولین مورد را می‌توان مشارکت دادن شهروندان محله و نظرسنجی از آنان در راستای بهتر نمودن محیط شهری دانست.
- کم کردن میزان آلودگی از جمله آلودگی صوتی، هوا و منظر شهری با ایجاد برنامه‌های پیاده‌محور، پیاده‌راه‌سازی، کم کردن نفوذ وسایل نقلیه موتوری به داخل محلات و ایجاد شبکه حمل‌ونقل عمومی کارآمدتر برای کاهش ترافیک عبوری؛
- افزایش سطح فضاهای فراغتی، زیباسازی و ارتقای منظر شهری از طریق توجه بیشتر به زیباسازی شهری
- ایجاد کاربری‌های مرتبط با گذران اوقات فراغت در سطح محله برای افزایش سرزندگی شهری و محله‌ای؛
- استفاده از طراحی و برنامه‌ریزی شهری برای ایجاد فضاهای قابل دفاع، امن و دوری از ایجاد فضاهای متروکه و خلوت شهری که با امنیت شهری در تضاد قرار می‌گیرند.
- ایجاد تنوع در کاربری‌های شهری در سطح محله؛
- کمک بیشتر دستگاه‌های مسئول شهری در رابطه با افزایش ایمنی ساختمان‌ها، کیفیت و روش ساخت مناسب و متناسب با محیط؛
- کمک به افزایش هویت شهروندی از طریق برنامه‌های مرتبط با ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی محله؛
- لحاظ کردن نیازهای تمامی اقشار محله در برنامه‌های شهری از جمله زنان، کودکان، سالمندان و معلولان؛ و
- ایجاد فضاهای کافی برای نشستن و پیاده‌روی در سطح محله جهت افزایش تبادلات اجتماعی.

منابع

- Bahrami Nejad, D. (2003). Identify and assess the quality of the urban environment in the middle of the city, the Case study, Shiraz. MS Thesis, University of Shiraz.
- Bahreini, S.H. (2009). Modernism, post-modernism and post it in Urban planning. University of Tehran Publication.
- Barati, N. & Kakavand, E. (2013). Comparative evaluation of the quality of urban living environment with emphasis on citizens' image (Case study: Qazvin). Journal of Fine Arts, 3.
- Behzadfar, M. (2009). Remote communication technology and space systems, strategic physical requirements in Tehran. Urban research management, 2.
- Delfim Saantos, L. & Isabel, m. (2006). Monitoring urban quality of life experience. Social Indicators Research, 80: 411-425.
- Firouzi, M.A, Nemati, M. & Daripour, N. (2015). Comparative Assessment of Mental Image of Citizens with Experts to Quality of the Urban Environment in (Maskane Mehr (Case study: Omidie township). Journal of Urban Landscape Research, 1, 2.

- Ghanavati, E. Azimi, A. & Faraji mollaie, A. (2012). The quality of the urban environment and uneven urban form, the city of Babolsar. *Journal of Human Geography Research*, 81, 193- 215.
- Gilderbloom, J. & Brazely, P. (2005). *HOPE VI: A Study of Housing and Neighborhood Satisfaction*, Louisville: university of Louisville.
- Hajinejad, A., Rafieian, M. & Zamani, H. (2011). Evaluate and rank the factors affecting the citizen's satisfaction with the quality of the living environment (Case study: comparison between the old and new city of Shiraz). *Journal of Human Geography Research*, 77, 129- 143.
- Khademolhosseini, A., Mansoorian, H. & Sattari, M.H. (2010). To measure the subjective quality of life in urban areas. *Journal of Geography and Environmental studies*, first year, 3, 60-45.
- Koen De Ridder, a., Filip Lefebvre, a., tefan Adriaensen, a., Ute Arnold, b., Wolfgang Beckroege, b., Christine Bronner, c., Ole Damsgaard, d., Ivo Dostal, e., Jiri Dufek, e., Jacky Hirsch, c., Luc IntPanis, a., Zdenek Kotek, e., Thierry Ramadier, c., Annette Thierry, d., Stijn Vermoote, a., Annett Wania, c., Christiane Weber. (2008). Simulating the impact of urban sprawl on air quality and population exposure in the German Ruhr area. Part I: Reproducing the base state, *Atmospheric Environment*, 42, 7059–7069, doi:10.1016/j.atmosenv.2008.06.045.
- Lynch, K. (2005). *The theory of Translator*. Translator: S.H Bahraini. Tehran: University of Tehran.
- MadaniPoor, A. (2000). *The design of the urban environment, social and spatial approach to the process*. Translator: Farhad Mortezaei. Tehran: processing and urban planning.
- Naqizadeh, M. (2007). *The perception of beauty and urban identity in the light of Islamic thought*. Isfahan: Isfahan Municipality Urban Development Department.
- Ovrang, M. (2008). *Assess the quality of the environment in the reconstruction of post-traumatic, Case Study: public spaces Bam*. MS Thesis, University of Tarbyat Madrras. Advisor doctor M. Rafieian.
- proteous. J.D. (1971). *Design with people: The quality of urban environments and Behavior*, 3, 78-155.
- Qasemzadeh, H. (2008). *Principles of Architecture and Urban Planning*. Tehran: Noorprdzan Publications.
- Rafieian, M., Sedighi, E & Poormohammadi, M. (2011). The feasibility of upgrading the quality of the urban environment through the introduction of road axes, the axis of Eram streets of Central Qom. *Urban and Regional Studies and Research Journal*, 3, 11, 56-41.
- Rafieian, M., Movlodi, J. & Poortaheri, M. (2011). Measuring the quality of the urban environment in new towns, Case study, Hashtgerd. *Journal of Spatial planning*, 3.
- Rafieian M. & Molodi, J. (2011). *Approaches and methods of measurement Residential environmental quality*. Tehran : Azarakhsh publishing.
- Rafieian, M. & Razavi, H. (2010). Improving the quality of urban environment using a planned approach Axis design (theater of the city and surrounding area). *Journal of Spatial planning*, 2.
- Shakooie, H. (1999). *New ideas in philosophy Geography*. Gitashenasi Publication, 1.
- Van, Kamp, I. & et.al. (2003). Urban environment quality and human well-being towards a conceptual framework and demarcation of concepts, A Literature study. *Journal of landscape and urban planning*, 65, 5- 18.